

॥ श्री पातञ्जल-योग-सूत्राणि ॥

॥ महर्षि पतञ्जलि ॥

February 27, 2016

॥ महर्षि पतञ्जलि प्रणीतं योगदर्शनम् ॥

॥ प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ समाधि-पादः ॥

अथ योगानुशासनम् ॥ १॥

योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः ॥ २॥

तदा द्रष्टुः स्वरूपेऽवस्थानम् ॥ ३॥

वृत्तिसारूप्यमितरत्र ॥ ४॥

वृत्तयः पञ्चतय्यः क्लिष्टाऽक्लिष्टाः ॥ ५॥

प्रमाणविपर्ययविकल्पनिद्रास्मृतयः ॥ ६॥

प्रत्यक्षानुमानागमाः प्रमाणानि ॥ ७॥

विपर्ययो मिथ्याज्ञानमतद्रूपप्रतिष्ठम् ॥ ८॥

शब्दज्ञानानुपाती वस्तुशून्यो विकल्पः ॥ ९॥

अभावप्रत्ययालम्बना वृत्तिर्निद्रा ॥ १०॥

अनुभूतविषयासम्प्रमोषः स्मृतिः ॥ ११॥

अभ्यासवैराग्याभ्यां तन्निरोधः ॥ १२॥

तत्र स्थितौ यत्नोऽभ्यासः ॥ १३॥

स तु दीर्घकालनैरन्तर्यसत्कारासेवितो दृढभूमिः ॥ १४॥

दृष्टानुश्रविकविषयवितृष्णस्य वशीकारसंज्ञा वैराग्यम् ॥ १५॥

तत्परं पुरुषख्यातेर्गुणवैतृष्ण्यम् ॥ १६॥

वितर्कविचारानन्दास्मितारूपानुगमात् सम्प्रज्ञातः ॥ १७॥

विरामप्रत्ययाभ्यासपूर्वः संस्कारशेषोऽन्यः ॥ १८॥

भवप्रत्ययो विदेहप्रकृतिलयानाम् ॥ १९॥

श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञापूर्वक इतरेषाम् ॥ २०॥

तीव्रसंवेगानामासन्नः ॥ २१॥

मृदुमध्याधिमात्रत्वात् ततोऽपि विशेषः ॥ २२॥
ईश्वरप्रणिधानाद्वा ॥ २३॥
क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टः पुरुषविशेष ईश्वरः ॥ २४॥
तत्र निरतिशयं सार्वज्ञअबीजम् ॥ २५॥
स पूर्वेषामपि गुरुः कालेनानवच्छेदात् ॥ २६॥
तस्य वाचकः प्रणवः ॥ २७॥
तज्जपस्तदर्थभावनम् ॥ २८॥
ततः प्रत्यक्चेतनाधिगमोऽप्यन्तरायाभावश्च ॥ २९॥
व्याधिस्त्यानसंशयप्रमादालस्याविरति-
भ्रान्तिदर्शनालब्धभूमिकत्वानवस्थितत्वानि
चित्तविक्षेपास्तेऽन्तरायाः ॥ ३०॥
दुःखदौर्मनस्याङ्गमेजयत्वश्वासप्रश्वासा विक्षेपसहभुवः ॥ ३१॥
तत्प्रतिषेधार्थमेकतत्त्वाभ्यासः ॥ ३२॥
मैत्रीकरुणामुदितोपेक्षाणां सुखदुःखपुण्यापुण्यविषयाणां
भावनातश्चित्तप्रसादनम् ॥ ३३॥
प्रच्छर्दनविधारणाभ्यां वा प्राणस्य ॥ ३४॥
विषयवती वा प्रवृत्तिरुत्पन्ना मनसः स्थितिनिबन्धिनी ॥ ३५॥
विशोका वा ज्योतिष्मती ॥ ३६॥
वीतरागविषयं वा चित्तम् ॥ ३७॥
स्वप्ननिद्राज्ञानालम्बनं वा ॥ ३८॥
यथाभिमतध्यानाद्वा ॥ ३९॥
परमाणु परममहत्त्वान्तोऽस्य वशीकारः ॥ ४०॥
क्षीणवृत्तेरभिजातस्येव मणेर्ग्रहीतृग्रहणग्राह्येषु
तत्स्थितदञ्जनता समापत्तिः ॥ ४१॥
तत्र शब्दार्थज्ञानविकल्पैः संकीर्णा सवितर्का समापत्तिः ॥ ४२॥
स्मृतिपरिशुद्धौ स्वरूपशून्येवार्थमात्रनिर्भासा निर्वितर्का ॥ ४३॥
एतयैव सविचारा निर्विचारा च सूक्ष्मविषया व्याख्याता ॥ ४४॥
सूक्ष्मविषयत्वं चालिङ्गपर्यवसानम् ॥ ४५॥
ता एव सबीजः समाधिः ॥ ४६॥
निर्विचारवैशारद्येऽध्यात्मप्रसादः ॥ ४७॥
ऋतम्भरा तत्र प्रज्ञा ॥ ४८॥
श्रुतानुमानप्रज्ञाभ्यामन्यविषया विशेषार्थत्वात् ॥ ४९॥
तज्जः संस्कारोऽन्यसंस्कारप्रतिबन्धी ॥ ५०॥
तस्यापि निरोधे सर्वनिरोधान्निर्बीजः समाधिः ॥ ५१॥
॥ इति पतञ्जलि-विरचिते योग-सूत्रे प्रथमः समाधि-पादः ॥